

Labindalawang Taon ng Makakaliwang Grupong Party-list sa Kongresong Pilipino

Preliminaryong Pag-aaral sa Panlehislatibong Rekord ng AKBAYAN at MAKABAYAN

ATOY M. NAVARRO & ADONIS L. ELUMBRE

Mahigit labindalawang taon matapos ipatupad ang Party-List System Act of 1995 sa eleksyon ng Mayo 1998, may pangangailangang patuloy na pag-aaralan ang mga napanagumpayan ng mga makakaliwang grupong party-list sa Kongresong Pilipino. Bagamat may mga pag-aaral na hinggil sa aktibong pagkakaugnay sa mga kilusang panlipunan ng mga progresibong grupong party-list at pati na ang kanilang maaasahang papel bilang bantay-bayan sa Kamara ng mga Representante, wala pa talagang maituturing na pag-aaral sa panlehislatibong rekord ng mga makakaliwang grupong party-list na nagpopokus sa mga ipinasang batas. Tatangkaing punan ng preliminaryong pag-aaral na ito ang naturang kakulangan sa pamamagitan ng paghahain ng pangkalahatang pagtanaw sa mga Batas Republika na inakda bilang pangunahing may-akda o kasamang may-akda ng AKBAYAN at MAKABAYAN, dalawa sa pinakadeterminadong makakaliwang pagtatangkang palayain ang lehislaturang Pilipino sa tradisyunal na pulitika. Gayundin, titingnan ng pag-aaral na ito ang mga pagkakatugma at pagkakatunggali ng AKBAYAN at MAKABAYAN sa pagsusulong ng mga batas para sa repormang panlipunan. Magsisilbi ang pananaw sa mga pagkakatugma at pagkakatunggaling ito bilang tuntungan sa mga posibilidad para sa isang progresibong ajendang panlehislatibo sa ika-15 Kongresong Pilipino, kung saan naglilingkod ang AKBAYAN at MAKABAYAN bilang natitirang makakaliwang grupong party-list.

Atoy M. Navarro, Forum for Ethical Review Committees in Asia and the Pacific (FERCAP), Thammasat University, Thailand, at Adonis L. Elumbre, Unibersidad ng Pilipinas Baguio. Email: atoynavarro@yahoo.com.

Kinikilala ng mga may-akda ang ambag ng mga komentaryo nina Perci Cendana, Tin de Villa, at ng mga rebyuwer ng PSSR sa pagkakabuo ng artikulong ito.

More than twelve years after the implementation of the Party-List System Act of 1995 through the election of May 1998, there is a continuing need to assess the accomplishments of leftist party-list groups in the Philippine Congress. While there are researches on these progressive party-list groups' active links with Philippine social movements as well as their effective role as fiscalizers in the House of Representatives, there are no studies on their legislative records that focus on actual laws passed. This preliminary study will try to remedy this gap by presenting an overview of the Republic Acts that were either authored or co-authored by AKBAYAN and MAKABAYAN, two of the most determined leftist efforts to break traditional politics' hold in the Philippine Legislature. Furthermore, this study will also look into the convergences and divergences between AKBAYAN and MAKABAYAN in legislating social reform laws. This view on the convergences and divergences will serve as a springboard into the possibilities for a progressive legislative agenda in the 15th Philippine Congress, where AKBAYAN and MAKABAYAN are serving as the only remaining leftist party-list groups.

Mahigit labindalawang taon matapos ipatupad ang *Republic Act 7941 (Party-List System Act of 1995)* sa eleksyon ng Mayo 1998 (Chavez, 2009; Santos, 1997; Rodriguez & Velasco, 1998), may pangangailangang patuloy na pag-aralan ang mga napanagumpayan ng mga makakaliwang grupong *party-list* sa Kongresong Pilipino. Sa mga pag-aaral hinggil sa sistemang *party-list*, hindi mapaghihiwalay ang mga napanagumpayan ng mga grupong *party-list* na ito sa loob at labas ng Kongreso na nagsasaalang-alang sa malakas na mga kilusang panlipunan na bumubuhay rin sa parlamento ng lansangan. Sa maraming pagkakataon, ang lakas ng gawaing pulitikal ng mga kilusang panlipunang ito ang pangunahing nagtatakda sa elektoral na tagumpay ng mga makakaliwang grupong *party-list* (Arao, 2010; Coronel-Ferrer, 2009, 2010; Maningat, 2010) na itinuturing ding “partido ng kilusang panlipunan” (Rocamora, 2008) at “partido ng uring manggagawa” (Simbulan, 2007). Sa gawaing panlehislatibo, makailang-beses nang pinansin ang ilan sa mga pangunahing ambag ng mga progresibong grupong *party-list* na kinabibilangan ng mga makakaliwang grupong *party-list*. Sinasabing itinaas ng mga progresibong grupong *party-list* na ito ang antas ng debate at diskursong kongresyunal (Bello, 2010b; Co & Neame, 2007; Corporal, 2010; Rimban, 2004). Gayundin, kinikilala ring maaasahang bantay-bayan at kritikal na oposisionista ang mga grupong *party-list* na ito na makikita sa malimit

nilang pangunguna sa pagbubunyag sa mga katiwalian at pagtutol sa mga kalabisan ng pamahalaan. Matingkad ang ganitong pagmamatyag at paninindigang kritikal sa paghahain ng mga grupong party-list na ito ng mga kasong *impeachment* laban sa mga dating presidente na sina Joseph Estrada at Gloria Macapagal-Arroyo (Manalansan, 2007; Rimban, 2004; Rosales, 2007; Torres, 2010c).

Ngunit sa harap ng mga pag-uugnay sa mga kilusang panlipunan at pagpapahalaga sa mahahalagang papel na ginampanan ng mga progresibong grupong party-list, wala pa talagang maituturing na pag-aaral sa panlehislaticong rekord ng mga makakaliwang grupong party-list na nagpopokus sa mga ipinasang batas. Kaya naman, may batayan man o wala, isa sa mga laging ipinupuna laban sa mga grupong party-list ang kanilang diumano "*all talk, all shout, no work politics*" (ayon kay Rodel Batocabe ng *AKO BICOL Party-list*) at kahinaan sa proseso ng pagsasabatas (Cabacungan, 2010; Magtolis-Briones, 2010; Robles, 2010). Sa sanaysay na ito, tatangkaing maghain ng preliminaryong pag-aaral sa mga ipinasang batas ng dalawang makakaliwang grupong party-list. Bagama't maraming maituturing na progresibong grupong party-list (Manalansan, 2007; Quimpo, 2005, 2008; Rosales, 2007; Santos, 1997; Simbulan, 2007) na nanungkulan na sa Kamara ng mga Representante na gaya ng *ABANSE! Pinay*, *AKBAYAN! Citizens' Action Party*, *Alliance of Concerned Teachers (ACT Teachers) Party-list*, *Anak Mindanao (AMIN)*, *ANAKPAWIS*, *BAYAN MUNA*, *GABRIELA Women's Party*, *KABATAAN Party-list*, *Partido ng Manggagawa (PM)*, at *SANLAKAS*, magpopokus lamang ang sanaysay na ito sa dalawang pinakamalaking progresibong grupong party-list na kinikilalang makakaliwang grupong party-list – ang *AKBAYAN* at *Makabayang Koalisyon ng Mamamayan (MAKABAYAN)* (na binubuo ng *BAYAN MUNA*, *ANAKPAWIS*, *GABRIELA Women's Party*, *KABATAAN Party-list*, at *ACT Teachers Party-list*). Bukod sa pagkakaroon ng pinakamalawak na pundasyon sa mga kilusang panlipunan, ang *AKBAYAN* at *MAKABAYAN* din ang nagtamasa ng tuloy-tuloy na elektoral na tagumpay mula nang sumabak ang mga ito sa eleksiyong party-list — para sa *AKBAYAN*, simula 1998, samantalang para sa *MAKABAYAN* (sa pamamagitan ng *BAYAN MUNA*), simula 2001 (COMELEC, 2001-2010; NAMFREL, 1998-2007).

Sa harap ng pagkabigo ng iba pang progresibong grupong party-list nitong nakaraang eleksiyon ng Mayo 2010 (COMELEC, 2001-2010; Manahan, 2010), mahalaga ang preliminaryong pag-aaral sa panlehislaticong rekord ng dalawang

makakaliwang grupong party-list na AKBAYAN at MAKABAYAN sapagkat ang mga grupong party-list na ito ang pangunahing inaasahan ngayon bilang tagapagsulong at tagapagtawid ng progresibong ajendang panlehislatibo ng mga kilusang panlipunan sa ika-15 Kongresong Pilipino.

AKBAYAN AT MAKABAYAN

Maaaring ugatin ang kasaysayan ng mga makakaliwang grupong party-list sa mahabang kasaysayan at himagsikang Pilipino (Guerrero, 1971; Guillermo, 2000; Saulo, 1969; Simbulan, 2007) at kontemporaryong kasaysayan ng eleksiyong Pilipino (Geologo, 2007; Quimpo, 2005, 2008; Rosales, 2007; Simbulan, 2007). Maiuugnay rin ang kanilang kasaysayan sa maaagang makakaliwang partido pulitikal tulad ng *Partido Komunista ng Pilipinas* (PKP) noong 1930, *Partido Sosyalista ng Pilipinas* (PSP) noong 1933, *Democratic Alliance* (DA) noong 1946, at *Communist Party of the Philippines* (CPP)-*Marx-Lenin-Mao Zedong Thought* noong 1968. Ngunit masasabing ang panahon matapos ang Batas Militar na idineklara noong Setyembre 1972 at winakasan ng Kapangyarihang Bayan (*People Power*) noong Pebrero 1986 ang pinakamalapit na kontekstong nagbigay-silang sa mga makakaliwang grupong party-list na ito (Curaming & Claudio, 2010).

Ibinalik ang “pormal na demokrasya” sa Pilipinas sa pamamagitan ng isang malawakang Kapangyarihang Bayan. Gayunpaman, napatunayang isang “elististang demokrasya” itong pumapabor lamang sa mga nakapangyayari sa ekonomiya at pulitika ng bansa. Naisangtabi sa pagbubuo ng mga pagpapasya at pagpapatupad ng mga patakarang pamahalaan ang mga susing salik sa pakikibaka laban sa diktadurya para sa “tunay na demokrasya” – ang mga may malasakit na mamamayan at mga progresibong grupo. Bilang tugon, lumitaw ang iba’t ibang kilusang panlipunan, organisasyong pulitikal, at unyong paggawa, kabilang na ang makakaliwang partido pulitikal na *Partido ng Bayan* (PnB) at makakaliwang alyansang pulitikal na *Alliance for New Politics* (ANP) noong 1986 (Tadem & Tigno, 2006; Weekley, 2001), para hamunin ang mga polisiya ng gobyerno at angkinin ang espasyong demokratikong napagwagian sa Kapangyarihang Bayan. Ngunit sa kabila ng dinamismo ng mga kilusang panlipunang ito, nanatiling nasa kamay ng iilan ang mga pormal na institusyon ng demokrasya. Sa mga kontekstong ito, unang umusbong ang ideya ng pagbubuo ng isang alternatibong partido ng sambayanan (Abao, 1998; AKBAYAN, 2005-2011; Geologo, 2007; Rosales, 2007).

Binuo ang AKBAYAN bilang isang pagtatangkang iinstitusyonalisa ang Kapangyarihang Bayan at sa proseso, mapalawak at mapalalim ang demokrasyang Pilipino. Maaaring bunga ng mga diskusyon sa kumperensya ng *Forum for Philippine Alternatives* (FOPA) noong 1993 (Quimpo, 2005, 2008), nag-umpisa ang malawakang konsultasyon para sa pagbubuo ng partido noong 1994 (AKBAYAN, 2005-2011) kasabay ng pagsusulong para sa batas kaugnay ng party-list na ganap na isinabatas naman noong 1995 (Chavez, 2010; Co et al., 2005; Rodriguez & Velasco, 1998; Santos, 1997; Simbulan, 2007). Hinikayat ang iba't ibang grupong maka-demokrasya na buuin ang konsepto at estratehiya ng partido. Tuntungan ng pagkakaisa ng iba't ibang grupong lumahok ang pagtataguyod sa AKBAYAN bilang behikulo ng pampulitikang reporma sa balangkas ng pagsasakapangyarihan sa ugnayang estado at kilusang panlipunan. Naging makasaysayan ang pagtatagpo ng iba't ibang bloke ng pulitikal na kinabilangan ng mga independienteng sosyalista ng *Bukluran sa Ikauunlad ng Sosyalistang Isip at Gaw* (BISIG), demokratang popular ng *Movement for Popular Democracy* (MPD), demokratang panlipunan at demokratikong sosyalista ng *Pandayan para sa Sosyalistang Pilipinas* (PANDAYAN), at dating demokratang pambansa ng *PADAYON* (Abao, 1998; Mohideen, 1998; Quimpo, 2005, 2008; Rocamora, 2008; Rosales, 2007; Santos, 1997; Teehankee, 2009). Sa harap ng ganitong pagtatagpo kung kaya't iginigiit ng AKBAYAN na hindi ito bunga ng pagkakahati ng mga demokratang pambansa at komunista ng CPP kundi produkto ito ng pagtutugma ng iba't ibang makakaliwang puwersa sa bansa (Moralina, 2011). Binuo ang mga istrukturang *ad hoc* sa Luzon, Visayas, at Mindanao kasabay ng pagbubuo ng isang programa ng pamamahala na kumakatawan sa kagalingan, kapakanan, at karapatan ng iba't ibang sektor panlipunan — manggagawa, magsasaka, propesyonal, Lumad, Moro, Kristiyano, kababaihan, bakla, lesbian, kabataan, at iba pa (AKBAYAN, 2005-2011). Noong Enero 1998, pormal na itinatag ang AKBAYAN sa pamamagitan ng Unang Pambansang Kongreso nito. Noong Mayo 1998, sinubukan ng partido ang lakas nito sa paglahok at pagwawagi ng ilang posisyong pinaglabanan sa eleksyong lokal at party-list (AKBAYAN, 2005-2011; Bello, 2010a; Quimpo, 2005, 2008; Rocamora, 2008; Rosales, 2007; Simbulan, 2007; Teehankee, 2009). Sa eleksyong ito, nagwagi rin ng mga puwesto sa Kamara ng mga Representante ang iba pang progresibong grupong party-list tulad ng ABANSE! Pinay at SANLAKAS. Sa mga sumunod na eleksyong lokal at party-list, nagtamasa ang AKBAYAN ng tuloy-tuloy na elektoral na tagumpay (COMELEC, 2001-2010; NAMFREL, 1998-

2007) na patuloy na ginagabayan ng paninindigan nito para sa “Mapanlahok na Demokrasya, Mapanlahok na Sosyalismo” (*Participatory Democracy, Participatory Socialism*) (AKBAYAN, 2007).

Matapos makita ang mga napanagumpayan ng mga progresibong grupong party-list na ABANSE! Pinay, AKBAYAN, at SANLAKAS, maaaring nahikayat ang mga reapiromistang demokratang pambansa na lumahok sa sumunod na eleksyong party-list sa kabila ng kanilang mga naunang kritisismo sa “elektoralismo.” Sa harap din ito ng kanilang tila paurong-sulong na paninindigan sa paglahok sa eleksyon na nagtatampok sa instrumental na pananaw rito (Quimpo, 2001, 2005, 2008; Rosales, 2007). Maaaring maugat ang aktitud na ito sa naging karanasan ng mas malawak na pambansang demokratikong kilusan sa pangunguna ng CPP-*New People’s Army* (NPA) na naglunsad ng pangmatagalang digmang bayan sa bisa ng Maoistang rebolusyon ng pagsakop sa kanayunan hanggang maangkin ang sentral na kapangyarihan. Bunsod ng mga hindi pagkakaunawaan lalo na sa estratehiya at taktika ng rebolusyon, humantong ang mga panloob na debate sa pagkakahati ng dominanteng pambansang demokratikong kilusan. Nahati sa dalawang pangunahing pangkat ang CPP: ang mga reapiromistang kumatig pa rin sa batayang prinsipyong inilatag ni Armando Liwanag (panulat-kamay ni Jose Maria Sison) sa dokumentong “*Reaffirm our Basic Principles and Rectify Errors*” at ang mga rejeksyonistang bumitiw rito alinsunod sa kritisismo ng ortodoksiya at sentralismo ng partido. Pinanghahawakan samakatwid ng mga reapiromistang demokratang pambansa ang kabuuang balangkas ng pakikibakang nakahirarkiya pabor sa pangmatagalang digmang bayan sa kanayunan. Natural ding kilalanin ng mga ito ang iba pang anyo ng gawaing pulitikal gaya ng pakikilahok sa pulitika ng parlamento ng Pilipinas bilang instrumental lamang sa nabanggit na balangkas (Pabico, 1999; Tadem & Tigno, 2006; Weekley, 2001). Kaugnay nito at sa layuning bumuo ng bagong alternatibong partido para sa pulitika ng parlamento na kumakatawan sa pambansa at demokratikong aspirasyon ng mga mamamayan, itinatag ang BAYAN MUNA noong Setyembre 1999 (BAYAN MUNA, 2011). Bilang isang pambansang progresibong partido pulitikal na suportado ng malakas na mga kilusang panlipunan, nanguna ang BAYAN MUNA sa eleksyong party-list noong Mayo 2001 (COMELEC, 2001-2010; NAMFREL, 1998-2007; Nicolas 2001) na bunga na rin ng malakas na makinayang organisasyunal nito (Quimpo, 2005, 2008; Rosales, 2007; Simbulan,

2007). Nang sumunod na mga eleksyong party-list, lumahok na rin ang iba pang progresibong grupong party-list na kaugnay ng pambansang demokratikong kilusan na gaya ng *Ang Nagkakaisang Kabataan para sa Sambayanan* (ANAK NG BAYAN), ANAKPAWIS, GABRIELA Women's Party, *SUARA BANGSAMORO*, *Migrante Sectoral Party of Overseas Filipinos and Their Families* (MIGRANTE Party-list), KABATAAN Party-list (pumalit na nadiskwalipikang ANAK NG BAYAN), ACT Teachers Party-list, *Confederation for Unity, Recognition, and Advancement of Government Employees* (COURAGE Party-list), at *Katribu Indigenous Peoples' Sectoral Party* (KATRIBU Party-list). Bagama't naging mapalad ang BAYAN MUNA, ANAKPAWIS, GABRIELA Women's Party, KABATAAN Party-list, at ACT Teachers Party-list, hindi naman nagtagumpay ang ANAK NG BAYAN, *SUARA BANGSAMORO*, MIGRANTE Party-list, COURAGE Party-list, at KATRIBU Party-list (COMELEC, 2001-2010; NAMFREL, 1998-2007). Kaugnay ng paglahok sa pinakahuling eleksyong senatoryal at presidensyal, inilunsad noong Abril 2009 ang MAKABAYAN bilang isang koalisyong pulitikal na binubuo ng BAYAN MUNA, ANAKPAWIS, GABRIELA Women's Party, KABATAAN Party-list, ACT Teachers Party-list, MIGRANTE Party-list, COURAGE Party-list, at KATRIBU Party-list (Arao, 2010; MAKABAYAN, 2009a, 2009b; Maningat, 2010). Sa Kapulungan sa Pagtatatag nito, nanawagan ang MAKABAYAN ng makabayang pagbabago na kinakatawan ng panawagang "Pilipino para sa Pagbabago, Pagbabago para sa Pilipino" (*Filipinos for Change, Change for Filipinos*) (MAKABAYAN, 2009a, 2009b).

Makikita sa Hanayan 1 ang mga kumatawan sa elektoral na tagumpay ng AKBAYAN at MAKABAYAN sa Kongresong Pilipino mula 1998 hanggang kasalukuyan. Sa harap ng tuloy-tuloy na elektoral na tagumpay ng AKBAYAN at MAKABAYAN, mahalagang banggitin pa rin ang ilang suliranin sa sistemang party-list nitong mga nakaraang eleksyon. Bagama't itinatakda ng Saligang Batas ng Pilipinas ng 1987 at Republic Act 7941 ang paglalaan sa mga grupong party-list ng 20% ng posisyon sa Kongreso, hindi talaga ito naipatupad sa mga naunang eleksyong party-list. Alinsunod na rin ito sa istriktong interpretasyon ng Korte Suprema ng Pilipinas sa sistemang party-list lalo na sa pamamagitan ng *Panganiban formula* noong 2000 na nagtakdang ang mga grupong party-list lamang na makakakuha ng hindi bababa sa 2% ng mga botong party-list ang may karapatang magkaroon ng isang kinatawan sa Kamara ng mga Representante. Batay sa proporsyon, maaaring magkaroon ng hanggang tatlong

Hanayan 1
Mga Kinatawan ng **AKBAYAN** at **MAKABAYAN** (1998-2013)

Party-List	Kinatawan				
	1998-2001	2001-2004	2004-2007	2007-2010	2010-2013
AKBAYAN	Etta ROSALES	Etta ROSALES Mayong AGUJA	Etta ROSALES Mayong AGUJA Risa HONTIVEROS	Risa HONTIVEROS Walden BELLO	Walden BELLO Kaka BAG-AO
BAYAN MUNA		Satur OCAMPO Crispin BELTRAN Liza MAZA	Satur OCAMPO Teddy CASIÑO Joel VIRADOR	Satur OCAMPO Teddy CASIÑO Neri COLMENARES	Teddy CASIÑO Neri COLMENARES
ANAKPAWIS			Crispin BELTRAN Rafael MARIANO	Crispin BELTRAN ⁺ Rafael MARIANO Joel MAGLUNSOD	Rafael MARIANO
GABRIELA			Liza MAZA	Liza MAZA Luz ILAGAN	Luz ILAGAN Emmi DE JESUS
KABATAAN				Mong PALATINO	Mong PALATINO
ACT					Tonchi TINIO

+ Pumanaw habang nanunungkulan at pinalitan ni Maglunsod (COMELEC, 2001-2010; NAMFREL, 1998-2007)

kinatawan ang mga grupong party-list na makakakuha ng higit sa 2% ng mga botong party-list (Chavez, 2009; Co et al., 2005; Coronel-Ferrer, 2009; Manalansan, 2007; Muga, 2007; Rimban, 2004; Rocamora, 2008). Bunga ng ganitong naunang interpretasyon, na pinalala pa ng kakulangan sa edukasyong pambotante ukol sa sistemang party-list na nagresulta sa mababang bilang ng botong party-list, kung kaya't hindi napuno ang 20% ng nakalaang puwesto sa Kongreso sa mga naunang eleksiyong party-list. Sa katunayan, 14 lamang ang napunang posisyon noong 1998, 20 naman noong 2001, at 24 naman noong 2004. Samantala, 22 naman ang napunang puwesto nitong 2007 (Casiple, 2004; COMELEC, 2001-2010; NAMFREL, 1998-2007) ngunit dahilan sa pagbabago ng pasya ng Korte Suprema nitong 2009 na nag-aalis sa pangangailangang makakuha ng 2%, may karagdagan pang 32 ang napunang posisyon para sa kabuuang bilang na 54 na kinatawan mula sa mga grupong party-list (Casiple, 2009; Chavez, 2009; Coronel-Ferrer, 2009). Inaasahan namang 57 ang napunang puwesto nitong 2010 (COMELEC, 2001-2010; Manahan, 2010). Sa kabila ng ganitong pagbabago, lalo namang naging malinaw ang pangunahing karupukan ng sistemang party-list.

Nitong 2007 at 2010, dahilan sa kalabuan at kaluwagan ng *Commission on Elections* (COMELEC) sa akreditasyon ng mga grupong party-list, naging matingkad ang pagkasangkapan at pagkolonisa sa sistemang party-list ng mga “huwad na grupong party-list” ng mga lokal na angkang pulitikal at mga prente ng nakaraang rehimeng Arroyo sa halip na mga “tunay na grupong party-list” na kumakatawan sa mga isinagilid na sektor panlipunan (Bello, 2010b; Casiple, 2009; Chavez, 2009; Coronel-Ferrer, 2009; Corporal, 2010; Manalansan, 2007; Rocamora, 2008; Torres, 2010a, 2010c). Sa paglipana ng mga “pekeng grupong party-list,” hindi naman pinalad ang ilang progresibong grupong party-list gaya ng AMIN, *Ang Laddad LGBT Party* (ANG LADLAD), at PM. Tanging ang AKBAYAN at MAKABAYAN lamang ang kumakatawan sa makakaliwang grupong party-list sa kasalukuyang ika-15 Kongresong Pilipino (COMELEC, 2001-2010; Manahan, 2010) na nagwagi sa kabila ng mga intimidasyon, panghahas, at propaganda ng gobyerno laban sa mga progresibong grupong party-list lalo na laban sa MAKABAYAN (Arao, 2010; Maningat, 2010). Kasunod ito ng paglahok kapwa ng AKBAYAN at MAKABAYAN sa eleksyong senatoryal at presidensyal (Bello, 2010a; Coronel-Ferrer, 2010; Maningat, 2010). Para sa AKBAYAN, tumakbo bilang senador si Risa Hontiveros at sinuportahan ang kandidatura ng nanalong si Noynoy Aquino ng *Liberal Party* bilang Pangulo. Samantala, para naman sa MAKABAYAN, tumakbo bilang Senador sina Satur Ocampo at Liza Maza at sinuportahan ang kandidatura ni Manny Villar ng *Nacionalista Party* bilang Presidente.

MGA IPINASANG BATAS

Para sa preliminaryong pag-aaral na ito sa panlehislatibong rekord ng AKBAYAN at MAKABAYAN, sasaklawin lamang ang mga ipinasang batas na produkto ng masalimuot na proseso ng pagsasabatas na pinapalagay na may pinakamalaking impak sa taumbayan. Samakatwid, batay sa mga datos ng ika-11 hanggang ika-14 na Kongresong Pilipino, ang mga panukalang batas pangkamara (*House Bill* o HB) lamang na naging batayan ng mga ipinasang Batas Republika (*Republic Act* o RA) ang pokus ng preliminaryong pag-aaral na ito (House of Representatives, 1987-2011). Bagama’t mahalaga at mababanggit din sa ilang pagkakataon, hindi kasama rito ang mga ipinasang resolusyon at hindi ipinasang panukalang batas at hindi ipinasang resolusyon sapagkat tinalakay na rin ito sa isang naunang pag-aaral hinggil sa mga grupong party-

list (Manalansan, 2007). Mainam na maging paksain na lamang muli ang mga ito ng mga susunod pang higit na malawakang pag-aaral sa panlehislatibong rekord ng mga grupong party-list.

Sa kabuuan, naging may-akda ang AKBAYAN, sa bisa ng 4 na kinatawan nitong sina Etta Rosales, Mayong Aguja, Hontiveros, at Walden Bello, ng 55 ipinasang batas mula 1998 hanggang 2010. Sa mga inakdang batas na ito, 12 ay bilang pangunahing may-akda samantalang 43 ay bilang kasamang may-akda. Kabilang sa pinakamakabuluhang ipinasang batas ng AKBAYAN ang *National Human Rights Consciousness Week Act* (RA 9201); *Anti-Death Penalty Act* (RA 9346); *Anti-Torture Act* (RA 9745); *Juvenile Justice and Welfare Act* (RA 9344); *Magna Carta of Women* (RA 9710); *Philippine Overseas Employment Administration (POEA) Strengthening Act* (RA 9422); *Overseas Absentee Voting Act* (RA 9189); *Amended Automated Election System Act* (RA 9369); *Comprehensive Agrarian Reform Program Extension with Reforms (CARPER) Act* (RA 9700); *Amended National Internal Revenue Code [Income Tax Reduction]* (RA 9504); *Cheaper and Quality Medicines Act* (RA 9502); at *Renewable Energy Act* (RA 9513). Sa pagsasabatas, naging pinakaepektibo ang AKBAYAN sa mga aspeto ng Pamahalaang Lokal at Usaping Muslim (8 batas); Karapatang Pantao at Katarungan (7 batas); Pagboto at Repormang Elektoral (6 batas); Ekolohiya, Enerhiya, at Likas Yaman (6 batas); at Ekonomiya, Kalakalan, Industriya, Paggawa, at Trabaho (5 batas). Samantala, may mga ipinasang batas din ang AKBAYAN sa mga larangan ng Edukasyon at Impormasyong Pampubliko (4 batas); Apropiasyon at Pananalapi (4 batas); Kababaihan at Ugnayang Pampamilya (3 batas); Agrikultura, Aquakultura, Kaunlarang Rural, at Repormang Agraryo (3 batas); Kalusugan, Pabahay, at Serbisyong Panlipunan (3 batas); Gawaing Pampubliko at Transportasyon (3 batas); at Rebisyon ng Batas, Reorganisasyong Pampamahalan, at Serbisyo Sibil (3 batas).

Sa pangkalahatan, naging may-akda naman ang MAKABAYAN, sa pamamagitan ng 10 kinatawan nitong sina Ocampo, Crispin Beltran, Maza, Teddy Casiño, Rafael Mariano, Joel Virador, Luz Ilagan, Neri Colmenares, Joel Maglunsod, at Mong Palatino, ng 59 na ipinasang batas mula 2001 hanggang 2010. Sa mga inakdang batas na ito, 15 ay bilang prinsipal na may-akda samantalang 44 ay bilang kasamang may-akda. Kabilang naman sa pinakamahahalagang ipinasang batas ng MAKABAYAN ang *Anti-Death Penalty Act*; *Anti-Torture Act*; *Public Attorney's Office (PAO) Reorganization Act* (RA 9406);

*Children Born to Parents Below Marrying Age Legitimation Act (RA 9858); Juvenile Justice and Welfare Act; National Service Training Program (NSTP) Act (RA 9163); Expanded Seniors Citizens Act (RA 9994); Anti-Trafficking in Persons Act (RA 9208); Magna Carta of Women; Government Officials and Employees Compensation and Position Classification Modification Resolution (Joint Resolution o JR 4); Amended National Internal Revenue Code [Income Tax Reduction]; Health Workers Day Act (RA 10069); Cheaper and Quality Medicines Act; at Rent Control Act (RA 9653). Ipinasang batas din ang *University of the Philippines (UP) Charter (RA 9500)* bagama't kaiba ito sa diwa ng panukalang batas ng MAKABAYAN. Sa pagsasabatas, naging pinakamatagumpay naman ang MAKABAYAN sa mga aspeto ng Apropiasyon at Pananalapi (11 batas); Karapatang Pantao at Katarungan (7 batas); Ekonomiya, Kalakalan, Industriya, Paggawa, at Trabaho (6 batas); at Rebisyon ng Batas, Reorganisasyong Pampamahalan, at Serbisyo Sibil (6 batas). Samantala, may mga ipinasang batas din ang MAKABAYAN sa mga larangan ng Kababaihan at Ugnayang Pampamilya (5 batas); Edukasyon at Impormasyong Pampubliko (5 batas); Kalusugan, Pabahay, at Serbisyon Panlipunan (5 batas); Pagboto at Repormang Elektoral (3 batas); Ekolohiya, Enerhiya, at Likas Yaman (3 batas); Agrikultura, Aquakultura, Kaunlarang Rural, at Repormang Agraryo (3 batas); Gawaing Pampubliko at Transportasyon (3 batas); at Pamahalaang Lokal at Usaping Muslim (2 batas).*

PAGKAKATUGMA AT PAGKAKATUNGGALI

Kung pagsasamahin ang mga inakdang batas ng AKBAYAN at MAKABAYAN, may kabuuang bilang na 85 ipinasang batas ang dalawang makakaliwang grupong party-list na ito mula 1998 hanggang 2010. Sa panahong sabay na nanungkulan ang AKBAYAN at MAKABAYAN mula 2001 hanggang 2010, nakapagprodyus ang mga grupong party-list na ito ng 70 inakdang batas. Sa pagitan ng mga ipinasang batas na ito, 21 ay bilang pangunahing may-akda samantalang 49 ay bilang kasamang may-akda. Kahanga-hanga ang bilang ng mga inakdang batas na ito lalo pa kung isasaalang-alang na sa malaking parte ng kanilang panunungkulan sa Kongresong Pilipino, bahagi ang AKBAYAN at MAKABAYAN ng minorityang kritikal sa nakaraang gobyerno. Ngunit sa kabila nito, nakakuha pa rin sila ng suporta para sa mga naturang batas mula sa mayorya ng Kongreso. Maituturing na mga batas para sa pagbabago at repormang panlipunan ang mga ipinasang batas na ito na produkto ng paglahok ng mga

kilusang panlipunan sa pamamagitan ng mga grupong party-list na ito sa proseso ng pagsasabatas bilang tugon sa mga suliraning panlipunan. Matutunghayan sa Hanayan 2 ang tema ng mga inakdang batas ng AKBAYAN at MAKABAYAN mula 1998 hanggang 2010. Hango ang mga tema sa sariling pag-uugnay ng mga may-akda sa tuon ng iba't ibang komite sa Kamara ng mga Representante.

Hanayan 2
Tema ng mga Ipinasang Batas ng AKBAYAN at MAKABAYAN
(1998-2010)

TEMA	Bilang ng mga Ipinasang Batas		
	AKBAYAN 1998-2010	MAKABAYAN 2001-2010	PINAGSAMA 2001-2010
Pagboto at Repormang Elektoral	6	3	4
Pamahalaang Lokal at Usaping Muslim	8	2	2
Ekolohiya, Enerhiya, at Likas Yaman	6	3	3
Rebisyon ng Batas, Reorganisasyong Pampamahalan, at Serbisyo Sibil	3	6	6
Ekonomiya, Kalakalan, Industriya, Paggawa, at Trabaho	5	6	8
Edukasyon at Impormasyong Pampubliko	4	5	7
Apropriasyon at Pananalapi	4	11	11
Karapatang Pantao at Katarungan	7	7	10
Kababaihan at Ugnayang Pampamilya	3	5	5
Gawaing Pampubliko at Transportasyon	3	3	3
Agrikultura, Aquakultura, Kaunlarang Rural, at Repormang Agraryo	3	3	5
Kalusugan, Pabahay, at Serbisyong Panlipunan	3	5	6
KABUUAN	55	59	70

(House of Representatives, 1987-2011)

Masasabing bagama't may ilang pagkakaiba, may pagkakatugma ang AKBAYAN at MAKABAYAN sa mga isinulong at ipinasang batas. Sa katunayan, magkapareho ang 29 sa kanilang 70 inakdang batas. Sa mga pagkakataong ito, maaaring magkaiba o magkapareho ang mga bersyon ng panukalang batas na sinuportahan ng dalawang makakaliwang grupong party-list na ito ngunit humantong sa pagkakatugma sa ipinasang batas. Kabilang sa pagkakatugma ng AKBAYAN at MAKABAYAN sa ipinasang batas sa kabila ng minor na pagkakaiba ang Anti-Death Penalty Act; Juvenile Justice and Welfare Act; NSTP Act; Anti-Trafficking in Persons Act; Magna Carta of Women; Overseas Absentee Voting Act; Amended National Internal Revenue Code [Income Tax Reduction]; Cheaper and Quality Medicines Act; at Renewable Energy Act.

May mga natatanging pagkakataon ding sinuportahan nila ang isa't isa sa mga panukalang batas. Halimbawa nito ang pagsuporta nina Ocampo at Beltran bilang mga kasamang may-akda ng HB 4281 at HB 4526 na itinaguyod ni Rosales

bilang pangunahing may-akda at isinabatas bilang National Human Rights Consciousness Week Act. Gayundin, sinuportahan ni Aguja bilang kasamang may-akda ang HB 3670 na itinaguyod ni Casiño bilang prinsipal na may-akda at isinabatas bilang PAO Reorganization Act.

Ngunit bagama't marami ang pagkakatugma ng AKBAYAN at MAKABAYAN sa mga inakdang batas at pati na sa pagsasampa ng impeachment, pagtutol sa *charter change*, at iba pang isyung kongresyunal (Sisante, 2009; Torres, 2010c), may ilang matitinding punto rin ng pagkakatunggali na maaaring ugatin sa kanilang ideolohikal na salungatan. Habang kinakatawan ng AKBAYAN ang demokratiko at malawakang kaliwa na may integral na pananaw sa demokrasyang konstitusyunal, kinakatawan naman ng MAKABAYAN ang radikal at rebolusyunaryong kaliwa na may instrumental na pananaw sa paglahok sa eleksyon (Quimpo, 2001, 2005, 2008; Rocamora, 2008; Rosales, 2007). Nangangahulugan ang integral na pananaw sa demokrasyang konstitusyunal ng pakikilahok sa mga institusyon at proseso ng pamahalaan tungo sa akumulasyon ng kapangyarihang pulitikal at pagpapalakas sa kapasidad ng estadong pangasiwaan ang mga pagbabago at repormang panlipunan samantalang tumutukoy naman ang instrumental na pananaw sa paglahok sa eleksyon sa pagpapailanlang sa mga institusyon at proseso ng gobyerno bilang sekondaryang gawaing nakapaloob sa mas malawak na balangkas pangkaisipang "lansagin ang estado" sa ngalan ng rebolusyunaryong praktika. Mababanaag ang ideolohikal na salungatang ito sa ilang ipinasang batas ng Kongresong Pilipino.

Nabanggit na ang hinggil sa UP Charter na sa huli'y sinuportahan ng AKBAYAN ngunit tinutulan naman ng MAKABAYAN na kumatawan sa mga pagtatalo sa loob at labas ng UP (CONTEND-UP, 2008; Quina, 2008; Suarez, 2008; UP System Information Office, 2008). Kinatigan ng AKBAYAN ang iba't ibang grupo mula UP na kinilala ang mga progresibong probisyon ng UP Charter na kinabibilangan ng: a) pagdedeklara sa UP bilang pambansang pamantasan; b) paglalaan ng mga probisyon hinggil sa demokratikong akses, demokratikong konsultasyon, at demokratikong pamamahala; c) pagbabawas ng mga hirang na Rehente ng Malacañang (mula 5, ginawang 3 na lamang) at pagdadagdag ng Rehente ng mga Kawani; d) pagtatakda ng referendum ng mga estudyante para pagtibayin ang panuntunan sa pagpili ng Rehente ng mga Estudyante; e) pag-iinstitusyonalisa ng mga sangguniang mag-aaral sa lahat ng mga kolehiyo bukod

sa pagkilala sa pangkalahatang kapulungan ng mga sangguniang mag-aaral; f) pagpapantay ng pasahod sa pamantasan sa pasweldo sa pribadong sektor; g) pagtatakda na lahat ng kikitain ng UP ay deretsong pupunta sa unibersidad; h) pagtitiyak na anumang plano para sa pagkakakitaan ng UP ay konsistent sa akademikong misyon at oryentasyon nito, protektado laban sa hindi makatwirang kontrol at impluwensya ng mga komersyal na interes, at transparent ang proseso; at i) pagbabawal sa pagbebenta ng ari-ariang gusali at lupain ng pamantasan. Samantala, tinutulan naman ng MAKABAYAN at *UP-Wide Democratization Movement* (UP-WIDEM) ang UP Charter dahil sa kakulangan nito ng mga probisyon para proteksyonan ang unibersidad laban sa komersyalisasyon at korporatisasyon. Tinuligsa rin nila ang pagdodomina pa rin ng mga hirang na Rehente ng Malacañang sa pamamahala sa pamantasan. Kaugnay nito, ipinanukala ng MAKABAYAN at UP-WIDEM na palitan ang Lupon ng mga Rehente ng isang Malawakang Kapulungang Pampamantasan na binubuo ng mga demokratikong halal na kinatawan ng mga guro, mag-aaral, kawani, at alumni. Nauna rito, pinuna na ang panukalang Malawakang Kapulungang Pampamantasan na hindi naman diumano nagsasalang-alang sa pananagutan ng pamantasan sa mas malawak na publiko (Diokno, 2004).

Sa isyu ng repormang agraryo, may pagkakatangali sa pagitan ng isinulong na CARPER Act ng AKBAYAN at *Genuine Agrarian Reform Bill* (GARB) ng MAKABAYAN na mauugat sa pagkakaiba-iba ng pananaw ng mga kilusang panlipunan sa ekstensyon ng CARP (Flores-Obanil, 2008). Itinuring ng AKBAYAN ang CARPER, na ipinaglaban kasama ang mga kilusang magbubukid at kilusang bayan sa loob at labas ng Kongresong Pilipino, bilang pinakamainam na batas sa repormang agraryo sa konteksto ng kasalukuyang korelasyon ng kapangyarihang pang-uri. Tinukoy na mga makabuluhang reporma sa CARPER ang: a) pagpaprayoridad ng lupaing lampas ng 50 ektarya at 24-50 ektarya para sa akwisisyon at distribusyon; b) pagtatakda ng kompulsaryong akwisisyon at pagtatanggal ng *Voluntary Land Transfer* (VLT); c) pagsasaad na hindi na mapapawalang-bisa ang pagmamay-ari ng lupa ayon sa *Certificate of Landownership Awards* (CLOAs) at *Emancipation Patents* (EPs) matapos itong mairehistro ng magsasaka; d) pagtatanggal ng mga iskemang labag sa distribusyon gaya ng *Stock Distribution Option* (SDO); e) paglalaan ng 40% ng P150 bilyong bajet para sa mga pantulong na serbisyo sa pagsasaka; f) pagbabawal ng kombensyon para sa gamit na komersyal at industriyal ng mga

lupang sakahang natukoy na para sa CARP; g) pagtitiyak ng katayuan at personalidad na legal ng mga benepisyaryo ng repormang agraryo; h) pagkilala sa kababaihang rural bilang benepisyaryo ng repormang agraryo; at i) pagtatakda na ang *Department of Agrarian Reform* (DAR) ang may hurisdiksyon sa mga kasong kaugnay ng repormang agraryo. Samantala, tinuligsa naman ang CARPER ng mga kapanalig na kilusang magsasaka at kilusang bayan ng MAKABAYAN sa paniniwalang hindi nito tunay na sinusolusyonan ang suliranin sa kawalan ng lupa ng mga magsasaka bagkus ipagpapatuloy lamang nito ang mga kombersyon ng lupang sakahang nauna nang nakatakas sa repormang agraryo. Para sa MAKABAYAN, patitindihin lamang ng CARPER ang mga nauna nang pangangamkam ng lupa ng mga magsasaka. Isinulong ng MAKABAYAN sa pamamagitan ng GARB ang libreng distribusyon ng mga lupain kung saan may “*stewardship*” sa pangangasiwa ng mga lupang agraryo. Samantala, tiningnan naman ng AKBAYAN ang ganitong pangangasiwa na nagkokompromiso sa tunay na pagmamay-ari ng mga magsasaka sa mga lupaing ito (Ager, 2009; Bello, 2009, 2010e; Borgonio, 2009; Dalangin-Fernandez, Tubeza, & Salaverria, 2009; Coronel-Ferrer, 2010; Flores-Obanil & Manahan, 2009; Manahan, 2009; Maningat, 2010; Mariano, 2009; Moralina, 2011; PDI, 2009a, 2009b). Sa huli, pinagtibay ang CARPER Act na maituturing na isa sa pinakamahalagang inakdang batas ng AKBAYAN para sa pagbabago at repormang panlipunan.

Sa usapin naman ng karapatang pantao, matindi rin ang pagkakatunggali ng AKBAYAN at MAKABAYAN sa harap ng pagkakaiba ng pananaw sa indemnipikasyon para sa mga biktima ng Batas Militar bukod sa pagtuligsa ng AKBAYAN sa pangongolekta ng “*permit-to-campaign fee*,” pagsasagawa ng marahas na “*purging*,” at paggamit ng “*child soldiers*” ng CPP-NPA na tiningnan naman ng MAKABAYAN na pag-alingawngaw lamang ng AKBAYAN ng linyang “*red-baiting*” ng *Armed Forces of the Philippines* (AFP). Sinabing makikita ang mas matingskad na tunggalian sa larangan kung saan dumanas ng panghahas ang mga kasapi ng AKBAYAN mula sa mga miyembro ng CPP-NPA (Cabacungan, 2011; Coronel-Ferrer, 2010; Rousset, 2005). Kamakailan lamang, muling tumindi ang pagkakatunggaling ito sa harap ng pagkahirang bilang Tagapangulo ng *Commission on Human Rights* (CHR) kay Rosales ng AKBAYAN na binansagan namang “*McCarthyist*” ng MAKABAYAN. Bilang tugon sa oposisyon ng MAKABAYAN, binigyang-diin naman ng AKBAYAN ang mahabang kasaysayan ng pagtataguyod sa karapatang pantao ni Rosales

na dating Tagapangulo rin ng *House Committee on Civil, Political, and Human Rights*. Pinanindigan ng AKBAYAN ang pagiging unibersal ng karapatang pantao na itinampok na rin sa inakdang batas na Anti-Torture Act. Alinsunod dito, iginiit na tinutulan at patuloy na tututulan ng AKBAYAN ang mga paglabag sa karapatang pantao na gawa ng mga ahente ng estado (*state*) gaya ng AFP at pati yaong gawa ng mga elementong hindi estado (*non-state*) tulad ng CPP-NPA (Bello, 2010e; Casiple, 2010; Conde, 2010; Esguerra, 2011; Olea, 2010; Pimentel, 2010; Tan, 2010).

May mga pagkakatanggali man, kapwa ang AKBAYAN at MAKABAYAN pa rin ang pangunahing inaasahan ngayon ng mga kilusang panlipunang magsusulong at magtatawid ng mga batas para sa pagbabago at repormang panlipunan sa ika-15 Kongresong Pilipino.

KONTEKSTO NG IKA-15 KONGRESONG PILIPINO

Tungkulin po ng bawat Pilipino na tutukan ang mga pinunong tayo rin naman ang nagluklok sa puwesto. Humakbang mula sa pakikialam tungo sa pakikilahok. Dahil ang nakikialam, walang-hanggan ang reklamo. Ang nakikilahok, nakikibahagi sa solusyon (Aquino, 2010).

Sa nabanggit na pahayag, tila pinasasaringan ni Pangulong Aquino sa kanyang “Ulat sa Bayan” (*State of the Nation Address*) sa pagbubukas ng ika-15 Kongresong Pilipino ang isang normatibong gawain sa hanay ng mga kritikal sa gobyerno. Habang malinaw para sa kanya ang pangangailangang bantayan ang mga pinunong halal ng bayan, nananawagan naman siyang sumulong mula sa pakikialam tungo sa aktwal na paglahok sa paghahanap ng solusyon sa mga suliraning panlipunan. Masasabing mukhang nagbabalewala ang kanyang tono sa pangangailangang kilalanin ang halaga ng pagmamatyag at paninindigang kritikal sa pamamagitan ng pagsisiwalat at paghahayag sa mga baluktot na patakarang maaaring ipatupad ng pamahalaan.

Ngunit kung tutuusin, kontinuum din itong maituturing lalo na’t may malinaw rin namang mga alternatibo’t panukala ang mga sinasabing “nakikialam.” Tila pinapahiwatig dito ni Pangulong Aquino na may distinksyon at hirarkiya sa pagitan ng “pakikialam” at “pakikilahok” gayong tuwiran naman itong magkaugnay sa isa’t isa.

Ito rin ang malinaw na platapormang tinutuntungan ng mga makakaliwang grupong party-list sa loob ng nakaraang labindalawang taon ng kanilang pag-iral sa Kamara ng mga Representante. Kapwa tinutugunan ng AKBAYAN at MAKABAYAN ang gawaing bantay-bayan at kritikal na oposisionista sa harap ng mga polisiya ng gobyernong saliwa sa interes ng mga mamamayan. Gayundin, hindi natatapos ang gawaing pulitikal ng mga grupong party-list na ito sa pagbubunyag sa mga katiwalian at pagtutol sa mga kalabisan ng pamahalaan kundi makikita rin sa panlehislatibong rekord ang kanilang pagiging produktibo sa proseso ng pagsasabatas. Ang ganitong “pakikialam” at “pakikilahok” pa rin ang inaasahan ng mga kilusang panlipunan sa AKBAYAN at MAKABAYAN sa kabila ng pagiging bahagi ng mga grupong party-list na ito ng “*super majority*” sa ika-15 Kongresong Pilipino (Legaspi, 2010a). Para sa AKBAYAN, bahagi ang ganitong “*engagement*” sa mga konserbatibong puwersang pulitikal ng paglikha ng mga “*patches of green*” sa kasalukuyang kaayusang lugmok sa tradisyunal na pulitika. Liban sa mas tukoy na aspeto ng “*patches of green*” na nakatuon sa pagpapaibayo ng mga inisyatibang lokal (Melgar, 2010), tinatagos din nito kapwa ang teorya at praktika ng paghamon sa patuloy na reproduksyon ng elitistang pamamahala sa iba’t ibang isperong pulitikal. Masasabing naghuhudyat ang tuloy-tuloy na elektoral na tagumpay kapwa ng AKBAYAN at MAKABAYAN sa unti-unting pagbasag sa nakagisnang sistemang pulitikal at pagpapalawak ng interes ng Kongresong Pilipino upang saklawin ang interes ng mga isinagilid na sektor panlipunan (Co et al., 2005; Rimban, 2004). Sa lahat ng ito, masasabing hindi paglabnaw ng progresibong tindig ang pagpasok ng mga makakaliwang grupong party-list sa mga pormal na institusyon at proseso ng pamahalaan, maging ang pakikipag-ugnay sa iba pang puwersang pulitikal, bagkus, pagkilala lamang ito sa panlipunang realidad ng proseso ng demokratisasyon (Co & Neame, 2007) at pagtataguyod ng proyekto ng “bagong pulitika” (David, 2008a, 2008b).

Mahalaga kapwa ang “pakikialam” at “pakikilahok” sa pagtugon sa mga suliranin ng batas kaugnay ng party-list. Sa harap ng mga karupukan ng sistemang party-list, malinaw pa rin ang bisa nito sa layuning magbigay-puwang sa tunay na demokratikong representasyon sa isang Kongresong Pilipinong historikal ang elitistang demokrasya at kawalang-aksyon kaugnay ng mga pundamental na suliraning panlipunan. Apirmatibong aksyon pa nga itong

maituturing sa diwa ng demokratisasyong ipinaglaban sa Kapangyarihang Bayan. Samakatwid, malaking hamon ngayon ang pagbawi ng sistemang party-list mula sa mga tradisyunal na pulitikong umangkas at nakikinabang dito. Inaasahang muling maghahain kapwa ang AKBAYAN at MAKABAYAN ng *Party-list Reform Bill* kaugnay nito na magseseguro ng mekanismo para mapalawak ang representasyong proporsiyunal sa Party-List System Act, magdadagdag ng mga rekisitong organisasyunal upang maiwasan ang mga huwad na party-list, at magpapalakas sa kapasidad ng mga party-list para tunay na maging partidong pulitikal (Aceron & Leonillo, 2009; Co et al., 2005; Manalansan, 2007; Muga 2007). Nitong huli rin, magkahiwalay na kinuwestyon ng dalawang makakaliwang grupong party-list na ito ang dating kinatawan ng Ikalawang Distrito ng Pampanga na si Mikey Arroyo sa kanyang bogus na representasyon para sa huwad na party-list ng mga *security guard* at *tricycle driver* na *Ang Galing Pinoy* (AGP). Muling dinala ng kasalukuyang kinatawan ng AKBAYAN na si Bello sa Korte Suprema ng Pilipinas ang petisyon para sa diskwalipikasyon ni Arroyo samantalang naghain naman ang dating kinatawan ng AKBAYAN na si Hontiveros ng kaso laban kay Arroyo sa *Electoral Tribunal* ng Kamara ng mga Representante (Dedace, 2010a; Legaspi, 2010b). Gayundin, nagsampa ng petisyon para sa diskwalipikasyon ni Arroyo sa Korte Suprema ang mga kasalukuyang kinatawan ng BAYAN MUNA na sina Casiño at Colmenares (Dedace, 2010b). Isang *Political Party Reform Bill* din ang pinalulutang upang gawing seryoso ang sistema ng mga partidong pulitikal bilang behikulo ng agrupasyon ng mga interes at ideolohikal na posisyon taliwas sa nakagisnang sistema ng personalistikong pulitika kung saan instrumento lamang ang mga partido sa elektoral na pangangailangan ng mga pulitiko at reproduksyon ng makalumang pulitika (Aceron & Leonillo, 2009; David, 2010). Batay sa lumilitaw na konsensus, ang Political Party Reform Bill ang magtatakda ng malilinaw na regulasyon sa akreditasyon ng mga partidong elektoral at pulitikal, magpapatibay ng prinsipyo ng representasyong sasaklaw sa interes ng isang malinaw na *constituency*, magseseguro ng pananagutan kapwa sa kasapian at pamunuan ng mga partido, at mangangasiwa ng isang mas demokratiko at malinaw na sistemang panloob sa mga partido (Aceron & Leonillo, 2009; Carlos et al., 2010; Co et al., 2005). Mikrokosmo lamang ang mga itong maituturing sa nauna at patuloy na pagrereporma ng sistemang elektoral at pulitikal sa Pilipinas gaya na lamang ng matagal na ring ipinaglalabang *Anti-Dynasty Bill*.

Kaugnay nito, malaking hamon din sa AKBAYAN at MAKABAYAN ang pagsusulong ng progresibong ajendang panlehislatibo na may kinalaman sa karapatang pantao at katarungang panlipunan tulad ng pagsasabatas ng *Anti-Discrimination Bill* at *Martial Law Human Rights Victims Compensation Bill* lalo pa't may pagkakatangali sa huli ang dalawang makakaliwang grupong party-list (Coronel-Ferrer, 2010). May pagkakatugma naman ang AKBAYAN at MAKABAYAN sa pagtataguyod ng karapatan sa impormasyon sa harap ng malawakang pagkampanya para sa *Freedom of Information (FOI) Bill* (Right to Know; Right Now! Coalition, 2010). Gaya ng *Whistleblower's Bill* (Aquino, 2010), mainam na sandata laban sa pananahimik kaugnay ng katiwalian ang FOI Bill. May mga partikular ding usaping sektoral na patuloy na pagpupunyagian ng mga progresibong mambabatas. Kabilang dito ang pagsasabatas ng pinagtatalunang *Students Rights and Welfare Bill* at pinagkakasunduang *Sangguniang Kabataan Reform Bill* bilang kalipunan ng mga patakaran na mangangalaga sa interes ng kabataan at mga mag-aaral. Malakas na tinig din mula sa iba't ibang institusyon at organisasyon, makakaliwa man o hindi, ang pagsasabatas ng *Reproductive Health Bill* na ang tuo'y aksyunan ang mga suliraning reproduktibo sa konteksto ng kahirapan at bigyang-proteksyon ang kababaihan kaugnay ng mga usaping pangkalusugan. Sa hanay ng mga manggagawa, naririyang ang matagal na ring nakasalang na *Anti-Contractualization Bill* o *Security of Tenure Bill* para sa pagtitiyak ng mga benepisyo at seguridad sa trabaho. Isang konsistent at matiyagang pagbabantay rin ang kailangan upang matiyak ang implementasyon ng naipasang CARPER lalo pa't historikal na rin ang sirkumbensyon ng mga pulitikong may ganasya sa umiiral na sistemang agraryo na kontra-magsasaka. Tumatagos din sa mga sektoral na usapin ang hamon ng isyung pangkapayapaan sa mga Pilipinong Muslim sa Kamindanaoan sa konteksto na rin ng binitiwang agenda ni Pangulong Aquino kaugnay ng tigil-putukan at pagpapatuloy ng naunsiyaming kasunduan sa katahimikan sa katimugang Pilipinas. Malaking hamon din para sa mga progresibong mambabatas ang pagsuporta sa usaping pangkapayapaan kaugnay ng mga rebeldeng CPP-NPA lalo pa't naging tumpulan ito ng pagtatalo sa pagitan ng AKBAYAN at MAKABAYAN sa harap ng pagkakahirang sa Pangulo ng AKBAYAN na si Ronald Llamas bilang *Presidential Adviser on Political Affairs* (Avendaño, 2011; Bag-ao, 2011; Cabacungan, 2011; Esguerra, 2011). Mapanaklaw naman sa mga usaping nabanggit ang pagsusulong ng isang alternatibong pambansang badyet sa pamamagitan ng isang *General*

Appropriations Act na hindi nakatuon sa pagseserbisyo ng utang panlabas at patakarang makamerkado at neoliberal, kundi sa mga kinakailangang serbisyong panlipunan na siyang pundasyon ng kaayusang tungo sa isang “bagong ekonomiya” (Bello, 2010c).

Sa lahat ng ito, sa kabila ng maya’t mayang tensyong ideolohikal, malinaw na itinataas ng mga progresibong grupong party-list na ito ang antas ng debate at diskursong kongresyunal para sa kapakinabangan ng sambayanan. Pinatutunayan din ng kanilang panlehislatibong rekord na konsistent ang dalawang makakaliwang grupong party-list sa mga panukalang batas na may kinalaman sa pagsusulong ng interes ng mga isinagilid na sektor panlipunan. Bagama’t matingkad ang ilang pagtutunggali, masasabing may punto pa rin ang mga pagtatagpo para sa progresibong ajendang panlehislatibo tungo sa prinsipyadong pagkakaisa ng AKBAYAN at MAKABAYAN. Ayon nga kay Bello:

Although the Left at this point is divided, I’m also confident... that it’s still the Left that offers a strategically viable solution to the problems of the Filipino people. And my one hope is that we will be able to create a working unity among different forces of the Left in order to be able to move... to make the Left again a very significant actor in Philippine politics... That is my hope... I think reality is basically telling us that unless we get united on good principled platforms... we will not really be able to maximize... our abilities to intervene constructively in Philippine politics (Bello, 2010d).

Napakalaking hamon ang pagtutugma ng mga progresibong grupong party-list sa ika-15 Kongresong Pilipino sa harap ng pagtugon sa sala-salabat na krisis demokratiko at pinansyal na iniwan ng nakaraang rehimen ni dating Presidente Macapagal-Arroyo (Aquino, 2010). Sa mga ganitong mapanghamong konteksto at sa harap ng pagkakaalyado ng AKBAYAN sa pamahalaan ni Pangulong Aquino at kadalasang pagkakahayanay ng MAKABAYAN sa oposisyon sa kabila ng pagiging bahagi ng super majority ng Kongreso, maaaring hindi kaagad makamit ang minimithing ganap na pagtatagpo ng dalawang pinakamalawak na makakaliwang grupong party-list. Gayunpaman, maaasahan pa rin kapwa ang AKBAYAN at MAKABAYAN sa patuloy na “pakikialam” at “pakikilahok,” sa lansangan man o sa mababang kapulungan, tungo sa paghahawan ng landas para sa tunay na pagsasakapangyarihan ng taumbayan.

SANGGUNIAN

- Abao, C. (1998). Dynamics among political blocs in the formation of a political party. Nasa M. Coronel-Ferrer (Ed.), *Philippine democracy agenda: Civil society making civil society* (pp. 271-288). Quezon City: UP Third World Studies Center.
- Aceron, J., & Leonillo, G. (2009). Perspectives of the reform-minded on the political party reform legislation. Nasa Friedrich Ebert Stiftung (FES), *Reforming the Philippine political party system: Ideas and initiatives, debates, and dynamics* (pp. 59-74). Pasig City: Friedrich Ebert Stiftung (FES) Philippine Office.
- Ager, M. (2009, Hunyo 10). Bicam approves 5-year CARP extension. *INQUIRER.net Website*. <http://www.inquirer.net/specialfeatures/agrarianreform/view.php?db=1&article=20090610-209646>
- AKBAYAN! Citizens' Action Party. (2005-2011). Brief history. *AKBAYAN! Party-List Website*. <http://www.akbayan.org.ph/who-we-are/4-brief-history>
- AKBAYAN! Citizens' Action Party. (2007). Participatory democracy, participatory socialism: The Akbayan narrative. *AKBAYAN! Party-List Website*. <http://www.akbayan.org.ph/who-we-are/9-participatory-democracy-participatory-socialism-the-akbayan-narrative>
- Aquino, B. III. (2010, Hulyo 26). State of the Nation Address (SONA) 2010. *Official Gazette of the Republic of the Philippines*. <http://www.gov.ph/2010/07/26/state-of-the-nation-address-2010/>
- Arao, D. (2010, Mayo 24). Progressive party-list groups' mass base increases by 30 percent. *Asian Correspondent Website*. <http://asiancorrespondent.com/32830/progressive-party-list-groups-mass-base-increases-by-30-percent/>
- Avendaño, C. (2011, Enero 21). Akbayan head, shooting pal is Aquino's political adviser. *INQUIRER.net Website*. <http://newsinfo.inquirer.net/inquirerheadlines/nation/view/20110121-315700/Akbayan-head-shooting-pal-is-Aquinos-political-adviser>
- BAYANMUNA. (2011). About us. *BAYAN MUNA Website*. <http://www.bayanmuna.net/about.php>
- Bag-ao, K. (2011, Enero 24). Akbayan to Bayan Muna: Remember Villarroyo? *AKBAYAN PARTYLIST's Facebook Page*. http://www.facebook.com/note.php?note_id=10150177082713625
- Bello, W. (2009, Hunyo 22). CARPER: Latest chapter in agri reform battle. *INQUIRER.net Website*. <http://www.inquirer.net/specialfeatures/agrarianreform/view.php?db=1&article=20090622-211874>
- Bello, W. (2010a, Enero 18). We remain the party of the future [AKBAYAN 12th anniversary speech, Philippine Educational Theater Association (PETA),

Quezon City, Philippines]. *Walden Bello's Facebook Page*. http://www.facebook.com/note.php?note_id=293065500609

- Bello, W. (2010b, Abril 25). Afterthoughts: Is Congress worth running for? *INQUIRER.net Website*. <http://opinion.inquirer.net/viewpoints/columns/view/20100425-266394/Is-Congress-Worth-Running-for>
- Bello, W. (2010c, Hulyo 29). Afterthoughts: New economics for a new administration. *INQUIRER.net Website*. <http://opinion.inquirer.net/viewpoints/columns/view/20100729-283782/New-Economics-for-a-New-Administration>
- Bello, W. (2010d, Oktubre 9). Philippines' internal security policies. Panayam ni Amit Sengupta para sa NewsClick. *NewsClick Youtube Channel*. <http://www.youtube.com/watch?v=tgFc29cgDWQ>
- Bello, W. (2010e, Nobyembre 24). Afterthoughts: Facts are stubborn things. *INQUIRER.net Website*. http://services.inquirer.net/print/print.php?article_id=20101124-304975
- Borgonio, T. J. (2009, Agosto 7). Land reform program extended. *INQUIRER.net Website*. <http://www.inquirer.net/specialfeatures/agrarianreform/view.php?db=1&article=20090807-219144>
- Cabacungan, G. Jr. (2010, Mayo 24). Party-list groups a force in fight for Speaker. *INQUIRER.net Website*. <http://newsinfo.inquirer.net/inquirerheadlines/nation/view/20100524-271737/Party-list-groups-a-force-in-fight-for-Speaker>
- Cabacungan, G. Jr. (2011, Enero 24). I'm not a groupie but a loyal Aquino appointee – Llamas. *INQUIRER.net Website*. <http://newsinfo.inquirer.net/inquirerheadlines/nation/view/20110124-316231/Im-not-a-groupie-but-a-loyal-Aquino-appointeeLlamas>
- Carlos, C. R., Lalata, D. M., Despi, D. C., & Carlos, P. R. (2010). *Democratic deficits in the Philippines: What is to be done?* Quezon City, Makati City, at Davao City: Center for Political and Democratic Reform, Inc., Konrad Adenauer Foundation, at Centrist Democratic Movement.
- Casiple, M. (2004, Abril-Hunyo). The alternative party-list system is thriving. *KASAMA*, 18 (2). <http://cpcabrisbane.org/Kasama/2004/V18n2/Alternative.htm>
- Casiple, M. (2009, Mayo). "New" party-list politics. *Focus on the Philippines Newsletter: Focus on the Global South Philippines Programme Website*. <http://focusweb.org/philippines/content/view/290/52/>
- Casiple, M. (2010, Hulyo 10). Etta in the CHR. *Mon Casiple's Weblog on Philippine Politics*. <http://moncasiple.wordpress.com/2010/07/10/etta-in-the-chr/>

- Chavez, J. J. (2009, Mayo). The party-list system: A quick introduction. *Focus on the Philippines Newsletter: Focus on the Global South Philippines Programme Website*. <http://focusweb.org/philippines/content/view/296/52/>
- Co, E., & Neame, A. (2007). Political space for advocacy in the Philippines. Nasa J. Paredes, M. de Guzman, & E. Rillorta (mga editor), *Breaking through: Political space for advocacy in the Southeast Asia* (pp. 176-214). Quezon City: Southeast Asian Committee for Advocacy.
- Co, E., Tigno, J., Lao, M. E. J., & Sayo, M. (2005). *Philippine democracy assessment: Free and fair elections and the democratic role of political parties*. Pasig City at Quezon City: Friedrich Ebert Stiftung (FES) Philippine Office at UP National College of Public Administration and Governance (NCPAG).
- Commission on Elections (COMELEC), Republic of the Philippines. (2001-2010). Election results. *COMELEC Website*. <http://www.comelec.gov.ph/results/intro.html>
- Conde, C. (2010, Hulyo 9). Etta Rosales as CHR head: Aquino's single worst act of political madness. *Asian Correspondent Website*. <http://asiancorrespondent.com/carlosconde/etta-rosales-as-chr-head-aquino%E2%80%99s-single-worst-act-of-political-madness>
- CONTENT-UP. (2008, Hunyo 22-28). The 2008 UP charter: Forging the transition from premier state university to corporate enterprise. *Bulatlat Website*. <http://bulatlat.com/2008/06/2008-charter-forging-transition-premier-state-university-corporate-enterprise>
- Coronel-Ferrer, M. (2009, Abril 24). Ruling on the party-list. *ABS-CBN News Website*. <http://beta.abs-cbnnews.com/views-and-analysis/04/23/09/ruling-party-list-miriam-coronel-ferrer>
- Coronel-Ferrer, M. (2010, Mayo 21). How the left fared. *ABS-CBN News Website*. <http://www.abs-cbnnews.com/insights/05/20/10/how-left-fared-miriam-coronel-ferrer>
- Corporal, L.L. (2010, Abril 2). Party-list legislators often forgotten in poll. *Asia Media Forum Website*. <http://www.theasiamediaforum.org/node/3207>
- Curaming, R., & Claudio, L. (2010, Pebrero). A historicised (re)assessment of EDSA 'People Power' (1986). *Asia Research Institute (ARI) Working Paper Series, 134*. http://www.ari.nus.edu.sg/docs/wps/wps10_134.pdf
- Dalangin-Fernandez, L., Tubeza, P., & Salaverria, L. (2009, Hunyo 4). House approves CARP extension. *INQUIRER.net Website*. <http://www.inquirer.net/specialfeatures/agrarianreform/view.php?db=1&article=20090604-208701>
- David, R. (2008a, Enero 29). The dilemmas and tasks of new politics. *BISIG Website*. <http://filipinosocialism.wordpress.com/2008/01/29/the-dilemmas-and-tasks-of-new-politics/>

- David, R. (2008b, Pebrero 2). Public lives: Thoughts on new politics. *INQUIRER.net Website*. <http://opinion.inquirer.net/inquireropinion/columns/view/20080202-116317/Thoughts-on-new-politics>
- David, R. (2010, Abril 16). Public lives: Political parties and social movements. *INQUIRER.net Website*. <http://opinion.inquirer.net/inquireropinion/columns/view/20100416-264712/Political-parties-and-social-movements>
- Dedace, S. (2010a, Hulyo 22). Akbayan asks SC to bar Mikey from assuming House seat. *GMA News Website*. <http://www.gmanews.tv/story/196702/akbayan-asks-sc-to-bar-mikey-from-assuming-house-seat>
- Dedace, S. (2010b, Hulyo 28). Bayan Muna asks SC to unseat Mikey Arroyo as party-list rep. *GMA News Website*. <http://www.gmanews.tv/story/197182/bayan-muna-asks-sc-to-unseat-mikey-arroyo-as-party-list-rep>
- Diokno, M. S. (2004, Agosto 13-14). Academic excellence and university governance. *UP Forum*. <http://www.up.edu.ph/oldforum/2004/Sept-Oct04/academic.html>
- Esguerra, C. (2011, Enero 23). Satur wary of Aquino's appointment of a rival. *INQUIRER.net Website*. <http://newsinfo.inquirer.net/breakingnews/metro/view/20110123-316043/Satur-wary-of-Aquinos-appointment-of-a-rival>
- Flores-Obanil, C. (2008). To extend or not: Positions on CARP after 2008. *Development RoundTable Series (DRTS) Papers*.
- Flores-Obanil, C. & Manahan, M.A. (2009, Pebrero). An agrarian crisis in the making. *Focus on the Philippines Newsletter: Focus on the Global South Philippines Programme Website*. <http://focusweb.org/philippines/content/view/259/52/>
- Gealogo, F. (2007). History of political parties in the Philippines. Nasa B. Tuazon (Ed.), *Oligarchic politics: Elections and the party-list system* (pp. 1-21). Quezon City: Center for People Empowerment in Governance (CenPEG).
- Guerrero, A. [J.M. Sison]. (1971). *Lipunan at rebolusyong Pilipino*. Manila: Lathalaang Pulang Tala. Bagong edisyon, Luzon: Palimbagang Sentral, 1996.
- Guillermo, R. (2000). *Pook at paninindigan: Mga ugat ng talastasang sosyalista sa rebolusyong Pilipino*. Quezon City: Limbag Potopot at Amado V. Hernandez Resource Center (AVHRC).
- House of Representatives, Republic of the Philippines. (1987-2011). House bills and resolutions online query. *House of Representatives Website*. http://www.congress.gov.ph/legis/search/index.php?s=qry_h
- Legaspi, A. (2010a, Hulyo 26). Rep. Belmonte elected as House Speaker. *GMA News Website*. <http://www.gmanews.tv/story/196993/rep-belmonte-elected-as-house-speaker>
- Legaspi, A. (2010b, Hulyo 28). Hontiveros files disqualification case against Mikey Arroyo. *GMA News Website*. <http://www.gmanews.tv/story/197161/hontiveros-files-disqualification-case-vs-mikey-arroyo>

- Magtolis-Briones, L. (2010, Hunyo 27). Boiled green bananas: UP offers special course for party-list legislators. *Business Mirror*. <http://leonormbriones.blogspot.com/2010/06/up-offers-special-course-for-party-list.html>
- Makabayang Koalisyon ng Mamamayan (MAKABAYAN). (2009a). Makabayan platform. *MAKABAYAN Website*. <http://makabayan.net/platform>
- Makabayang Koalisyon ng Mamamayan (MAKABAYAN). (2009b). The Makabayan coalition. *MAKABAYAN Website*. <http://makabayan.net/page/makabayan-coalition>
- Manahan, M. A. (2009, Hunyo). CARPER and the continuing struggle for land. *Focus on the Philippines Newsletter: Focus on the Global South Philippines Programme Website*. <http://focusweb.org/philippines/content/view/307/52/>
- Manahan, M. A. (2010, Hunyo). Party-list winners: Whose interests are represented? *Focus on the Philippines Newsletter: Focus on the Global South Philippines Programme Website*. <http://focusweb.org/philippines/content/view/428/52/>
- Manalansan, E. Jr. (2007). The Philippine party list system: Opportunities, limitations, and prospects. Nasa B. Tuazon (Ed.), *Oligarchic politics: Elections and the party-list system* (pp. 47-93). Quezon City: Center for People Empowerment in Governance (CenPEG).
- Maningat, J.C. (2010, Mayo 27). Left's election scorecard. *Philippine Online Chronicles (POC) Website*. <http://www.thepoc.net/thepoc-features/politiko/politiko-features/7170-lefts-election-scorecard.html>
- Mariano, R. (2009, Hulyo 24). Radicals opposition to CARP principled. *INQUIRER.net Website*. <http://www.inquirer.net/specialfeatures/agrarianreform/view.php?db=1&article=20090724-216952>
- Melgar, M. (2010, Nobyembre 26). Patches of green in a bleak landscape. *Human Ecology Institute of the Philippines, Inc. (HUMEIN-Phils) Website*. http://www.humein-phils.org/yahoo_site_admin5/assets/docs/human_eco_report.29184030.pdf
- Mohideen, R. (1998, Enero 28). New Left party forms in the Philippines. *Green Left*. <http://www.greenleft.org.au/node/18554>
- Moralina, A. R. (2011, Pebrero 10). Akbayan was not a CPP breakaway group. *INQUIRER.net Website*. <http://opinion.inquirer.net/inquireropinion/letterstotheeditor/view/20110210-319440/Akbayan-was-not-a-CPP-breakaway-group>
- Muga, F. II. (2007). The negation of the party list system law on the principle of proportional representation. Nasa B. Tuazon (Ed.), *Oligarchic politics: Elections and the party-list system* (pp. 94-114). Quezon City: Center for People Empowerment in Governance (CenPEG).

- National Citizens' Movement for Free Elections (NAMFREL). (1998-2007). Election reports. *NAMFREL Website*. <http://www.namfrel.com.ph/archives/electionreports.htm>
- Nicolas, S. (2001, Agosto 26-Setyembre 1). Enter Bayan Muna. *Bulatlat Website*. <http://www.bulatlat.com/archive1/028bm.html>
- Olea, R. (2010, Hulyo 9). Groups slam possible CHR appointment of "McCarthyist" Etta Rosales, who echoed AFP's line on killings. *Bulatlat Website*. <http://bulatlat.com/main/2010/07/09/groups-slam-possible-chr-appointment-of-mccarthyist-etta-rosales-who-echoed-afps-line-on-killings/>
- Pabico, A. (1999, Abril-Hunyo). The great left divide. *Philippine Center for Investigative Journalism Special Report*, 5 (2). <http://www.pcij.org/imag/SpecialReport/left.html>
- Philippine Daily Inquirer (PDI). (2009a, Agosto 10). CARPer, right and wrong. *INQUIRER.net Website*. <http://www.inquirer.net/specialfeatures/agrarianreform/view.php?db=1&article=20090810-219494>
- Philippine Daily Inquirer (PDI). (2009b, Hulyo 19). Like foreign bases. *INQUIRER.net Website*. <http://www.inquirer.net/specialfeatures/agrarianreform/view.php?db=1&article=20090719-216112>
- Pimentel, B. (2010, Hulyo 25). The Sherrod affair and Etta Rosales. *INQUIRER.net Website*. <http://globalnation.inquirer.net/columns/columns/view/20100725-283040/The-Sherrod-Affair-and-Etta-Rosales>
- Quimpo, N. G. (2001, Hunyo). The revolutionary left: Back to center stage? *Philippine European Solidarity Centre Website*. <http://www.philsol.nl/A01b/RevLeft-Quimpo-jun01.htm>
- Quimpo, N. G. (2005). The left, elections, and the political party system in the Philippines. *Critical Asian Studies*, 37, 3-28.
- Quimpo, N. G. (2008). *Contested democracy and the left in the Philippines after Marcos*. Quezon City: Ateneo de Manila University Press.
- Quina, F. P. (2008, Hunyo). New UP charter signed into law; Admin urges community to work hard for implementation. *The Oblation*, 2 (2), p. 1, 3.
- Rimban, L. (2004). In search of alternatives. Nasa S. Coronel, Y. Chua, L. Rimban, & B. Cruz (mga editor), *The rulemakers: How the wealthy and well-born dominate Congress* (pp. 216-255). Quezon City: Philippine Center for Investigative Journalism.
- Robles, J. (2010, Pebrero 11). The party-list disaster. *Manila Standard Today Website*. <http://www.manilastandardtoday.com/insideOpinion.htm?f=2010/february/11/jojorobles.isx&d=2010/february/11>
- Rocamora, J. (2008, Hulyo 31). Akbayan: A new left party in the Philippines; Learning new ways of being. *Institute for Popular Democracy (IPD) Website*.

http://staging.ipd.org.ph/index.php?option=com_content&view=article&id=102:akbayan--a-new-left-party-in-the-philippines-learning-new-ways-of-being-left&catid=13:analysis

- Rodriguez, A., & Velasco, D. (1998). *Democracy rising? The trials and triumphs of the 1998 party-list elections*. Quezon City: Institute of Politics and Governance at Friedrich Ebert Stiftung (FES) Philippine Office.
- Rosales, E. (2007, Enero 31). The role of the democratic left in the Philippine parliament. *Participatory democracy and alternative forms of popular power conference proceedings*. <http://www.deltagandedemokrati.se/Filer/File/Left%20in%20Parliament%20Workshop%20by%20Etta%20Rosales.pdf>
- Rousset, P. (2005, Marso). The CPP-NPA-NDF "Hit List" – A preliminary report. *International Viewpoint: News and Analysis from the Fourth International*. <http://www.internationalviewpoint.org/spip.php?article616>
- Santos, S. Jr. (1997). The Philippines tries the party-list system (A progressive perspective). *Kasarinlan: Philippine Journal of Third World Studies*, 13, 5-18.
- Saulo, A. (1969). *Communism in the Philippines: An introduction*. Quezon City: Ateneo de Manila University Press. Bagong edisyon, 1994.
- Simbulan, R. (2007). Contemporary politics in the Philippines: The configuration of post-Edsa I political parties. Nasa B. Tuazon (Ed.), *Oligarchic politics: Elections and the party-list system* (pp. 22-46). Quezon City: Center for People Empowerment in Governance (CenPEG).
- Sisante, J. C. (2009, Mayo 19). Pro-Arroyo solons keep charter change alive. *GMA News Website*. <http://www.gmanews.tv/story/161913/Pro-Arroyo-solons-keep-Charter-change-alive>
- Suarez, L. M. (2008, Pebrero 14). Chartered territory: Mapping the development of the "new" UP charter. *Philippine Collegian*, 23, p. 8.
- Tadem, E. T., & Tigno, J. (2006). Philippine social movements after Martial Law. Nasa T.E. Tadem & N. Morada (mga editor), *Philippine politics and governance: Challenges to democratization and development* (pp. 43-62). Quezon City: UP Department of Political Science.
- Tan, K. J. (2010, Hulyo 9). Etta Rosales 'perfect' as CHR Chief, says Hontiveros. *GMA News Website*. <http://www.gmanews.tv/story/195658/etta-rosales-perfect-as-chr-chief-says-hontiveros>
- Teehankee, J. (2009). Citizen-party linkages in the Philippines: Failure to connect? Nasa Friedrich Ebert Stiftung (FES), *Reforming the Philippine political party system: Ideas and initiatives, debates and dynamics* (pp. 23-44). Pasig City: Friedrich Ebert Stiftung (FES) Philippine Office.
- The Right to Know; Right Now! Coalition. (2010). Freedom of information. *Focus on the Philippines Blogs: Focus on the Global South Philippines Programme Website*. <http://focusweb.org/philippines/content/blogcategory/70/55/>

- Torres, S. A. (2010a, Marso 29). Will the real party-list group please stand up? *Vera Files: Vote 2010 Website*. <http://verafiles.org/front/will-the-real-party-list-group-please-stand-up/>
- Torres, S. A. (2010b, Marso 30). Marginalized who? *Vera Files Website*. <http://verafiles.org/front/marginalized-who/>
- Torres, S. A. (2010c, Marso 31). Like district congressmen, party-list reps enjoy perks. *Vera Files Website*. <http://verafiles.org/front/like-district-congressmen-party-list-reps-enjoy-perks/>
- UP System Information Office. (2008, Mayo). UP declared national university; Admin urges community to work hard for charter implementation. *UP Newsletter*. <http://www.up.edu.ph/upnewsletter.php?i=635&archive=yes&yr=2008&mn=5>
- Weekley, K. (2001). *The Communist Party of the Philippines, 1968-1993: A story of its theory and practice*. Quezon City: UP Press.